

B. ZNANSTVENO-ISTRAŽIVAČKI RAD*

Nemamo, nažalost, nijednog sistematskog prikaza znanstveno-istraživačkog razvitka naše sociologije nakon rata. To je zadatak koji bi svakako trebalo uzeti u razmatranje u programima postdiplomskih studija. Imali smo, doduše, početak takvog praćenja na području radničkog i društvenog samoupravljanja sa strane prerano preminulog slovenačkog sociologa Derganca, a i u okviru postdiplomskog studija na Filozofskom fakultetu pokušalo se sa takvim evidentiranjem, ali do danas nemamo rezultata takvih nastojanja. Zato ćemo se i u ovom prikazu ograničiti samo na to da ukažemo na neke najizrazitije crte poslijeratnog razvitka.

Rekli smo već da se sociologija kod nas šezdesetih godina počela razvijati i kao teorijska i kao istraživačka disciplina u uvjetima kad je dogmatsko shvaćanje marksizma bilo potisnuto u znanstvenom životu u drugi plan, a negdje je i sasvim iščezlo. Ova konstatacija je važna, jer se velika većina jugoslavenskih sociologa izjašnjava kao marksisti što nije samo posljedica društvenog konformizma s vladajućom ideologijom, već posljedica regrutiranja socioloških kadrova, koji su se već opredijelili za društveni angažman u okviru samoupravnog socijalizma. Ovakvo opredjeljenje došlo je odmah do izražaja kako u njihovoj teorijskoj tako i istraživačkoj djelatnosti. Radi se o jednoj otvorenoj, nedogmatskoj marksističkoj orijentaciji s koncentracijom na procese i probleme koje rađa implantacija jednog novog društvenog sistema a poziva se na radničko samoupravljanje i socijalizam. Treba reći da se teorijskoj misli i istraživačkoj praksi nastoji dati pečat objektivne znanstvene discipline, lišene ideoloških mistifikacija, te je većina sociologa usprkos društvenoj angažiranosti u tom periodu kritički raspoložena prema društvenoj praksi. Takva startna pozicija jugoslavenske sociologije bila je važna ne samo za njeno otvaranje prema »znanstvenosti« već i prema svjetskom iskustvu na tom području. Zato nas ne mora čuditi da jugoslavenski sociolozi u svojim početnim koracima u znanstveno-istraživačkoj oblasti koriste obično pomoć vanjskih sociologa. Ta je pomoć bila uvjetovana dakako i ličnim interesom stranih sociologa za eksperiment koji predstavlja jugoslavenski samoupravni socijalizam, tako da je ona dobila odmah jedno društveno korisno obilježje, bez obzira na teorijske premise sa kojih su pojedini sociolozi polazili. Ovo naglašavamo zbog toga, jer će političko-ideološka reakcija u sferi politike sedamdesetih godina uzeti na nišan upravo veze jugoslavenskih sociologa s njihovim inozemnim kolegama, bez obzira na njihovu progresivnu orijentaciju.

a) Ako postavimo pitanje **teorijskog razvoja** jugoslavenske sociologije u ovom relativno kratkom, ali veoma dinamičnom vremenu, teško bismo se mnogo pomakli od već rečenog stava da se radi o otvaranju, a to znači obogaćivanju, pa i mijenjanju, jedne marksističke koncepcije društva. Ovo otvaranje nastoji obogatiti pristup u analizi i tumačenju društvenih procesa. Tako

* Tekst napisao Rudi Supek

se, na primjer, kao jedna od najčešćih reakcija protiv dogmatskog dijamat-skog strukturalizma pojavljuje **teorija otuđenja** kao način sociološkog mišljenja već početkom šezdesetih godina. (V. Milić, Z. Golubović, R. Supek, J. Obradović, V. Rus, V. Arzenšek) ali koje ideje traju sve do danas. Teorija otuđenja je morala predstavljati neki most od tradicionalnog shvaćanja klase i političke strukture društva prema jednom više humanističkom i samoupravljačkom, kao što je, na pr. pitanje kako se stvaraju i kako nestaju otuđeni centri političke (država, partija) i ekonomske moći (klase, robnonovčani odnosi). Zanimljivo je da u tom kontekstu raste i interes za radove predstavnika Frankfurtske škole i kritičke teorije društva — Fromma, Marcusea, Horkheimera. Marksistička sociologija se počinje obogaćivati nekim spoznajama iz socijalne psihologije i psihoanalize. Međutim, upravo u tom kontekstu javlja se i interes za tumačenje **birokratizma** kao jedne od najdubljih boljki svih socijalističkih društava, a sa time i za Maxa Webera. Zanimljivo je da se od Maxa Webera preuzimaju one teorije što se bave više društvenom strukturom (birokratizam, oblici društvene moći), ali ne i neka orijentacija prema više historicističkom tumačenju sociologije. Možemo reći da kod nas, vjerojatno zbog golemog pritiska takozvanih »društvenih struktura«, postoji slab interes za historicizam, jer se mnogo više prihvaća ono što će lakše objasniti prirodu i kretanje društvenih struktura, pa vidimo kako raste interes za sistemsku teoriju i američki funkcionalizam. (Dokora je i prevedeno Parsonsovo i Shillsovo djelo o »društvenim teorijama«). Svi ti utjecaji iz moderne sociologije na različite su načine asimilirani od pojedinih autora, pa je nemoguće govoriti o nekim novim smjerovima ili tendencijama u jugoslavenskoj sociologiji.

b) **Istraživački instituti** stvoreni su kod nas čak i prije socioloških odsjeka na fakultetima (Institut društvenih nauka u Beogradu 1958. g.), i ostali su do danas odvojeni od katedara, djelomično i zbog svojeg interdisciplinarnog karaktera. Ne može se reći da je takva organizacija u početku štetila razvoju sociologije. Ona je donijela neke negativne posljedice tek kad je došlo do političke intervencije sedamdesetih godina, o čemu smo već govorili. Međutim, osnovna slabost naših istraživačkih centara ostala je i do danas nepovezanost nastavnog i istraživačkog rada, ali ne samo na osnovnom fakultetskom nivou već i na **postdiplomskoj razini**. Razumije se, da je takvo povezivanje kod nas moglo biti samo rezultat određenog prethodnog razvitka. Ovo se željelo prevladati osnivanjem u Zagrebu »Škole za razvojne znanosti«, koja je morala povezati sa svojim radom više istraživačkih centara. Kad iznosimo ovaj prigovor, imamo u vidu sjajan primjer pariške »Praktičke škole za visoke studije«, koja postoji već stotinu godina, ali kojoj je Fernand Braudel dao sadašnju organizaciju za društvene nauke 1953. Nema sumnje, da je ova škola jedna od prvih institucija te vrste u svijetu, ne samo zbog vodeće uloge u svijetu francuske historiografije (s Fernandom Braudelom, Le Roy Ladurim, Le Goffom) ili francuske antropologije (sa Cl. Levy-Straussom, Godelierom) nego upravo sa svojom sociologijom koja je nakon doba stagnacije uspjela ponovno da zauzme jedno od prvih mjesta u svijetu (Bastide, Balandier, Touraine, Morin, Naville, Bourdieu, Crozier, Dumazider, itd.) Ova škola ima preko 60 »direktora istraživanja« (directeur de recherche), što znači samostalnih istraživača koji redovito stvaraju oko sebe istraživačke timove, a organizirane su u velikom broju istraživačkih centara. Ovdje valja istaknuti veliku fleksibilnost ovakve znanstveno-istraživačke organizacije, jer pojedini

centri nisu »vječne« ustanove, već se stvaraju s pojedincima, to jest s istaknutim istraživačima koji im daju elan i plan rada, a ukidaju se kad takav interes za njihov rad splasne bilo iz subjektivnih (kad istraživač promijeni polje svojeg interesa) ili objektivnih razloga, kad više ne postoji društveni i znanstveni interes za neko područje kao predmet istraživanja; svi se napajaju financijski iz jednoga nacionalnoga centra (CNRS). Sociologija je znanost koja u istraživačkom radu mnogo više nego druge empirijske znanosti traži stvaralačke ličnosti, njihov elan i angažiranost. Ukoliko ovaj stvaralački moment iščezne, one se vrlo brzo birokratiziraju i postaju sterilne. Njihovi materijalni troškovi znanstveno se ne isplate. (Ovo ističemo zato što je naša politička birokracija nastojala da upravo najistaknutije pojedince u stvaralačkom radu udalji od istraživačkih institucija. Doduše, negdje, kao u Sloveniji ih je zadržala u istraživačkom radu, a odstranila od fakultetskih katedara.)

Sociološki istraživački rad podliježe dvostrukoj organizaciono-problematškoj restrikciji: jednom, s obzirom na nužnu specijalizaciju u odabiranju predmeta istraživanja, drugi put, s obzirom na vremenski trenutak interesa za određene probleme. Ako se u dinamici organizacije istraživačkog rada ne vodi računa o ova dva momenta, veoma lako se mogu očitovati bolesti kao što su birokratizam, znanstveni minimalizam ili »fah-idiotizam«, koji se često pokušavaju kriti iza plašta »tehničke stručnosti«, to jest zagovaranja posla bez većih problematskih i teorijskih ambicija. Naravno, da se iza takve »stručnosti« krije stvaralačka impotencija.